

Олександр Деко

ДЕ СТОІТЬ ГОРА ВИСОКАЯ?

Життя – океан. Проста метафора. Вона передає і океанеосажність, і велич, і могутність. І той, хто бачив океан, і той, хто не бачив його, знає, що не всі хвилі в океані однакові. Серед безлічі рівних здіймається одна велика, вона котить товщу води, а інші, менші, змушені йти її шляхом. І годі шукати природи її, великої, вона народжена океаном.

Так і в житті. Хвиля за хвилею: народження, дитинство, юність, трудар-робітник, хлібодар або вчений, смерть... І знову народження. День за днем, рік за роком, покоління за поколінням. В океані життя теж трапляються особи, події або явища, яким тісно в загальному плині. І годі шукати їхньої природи. Вони народжені народом. Але люди не можуть лишатися байдужими. Для задоволення духовної потреби вони шукають наукове або принаймні вірогідне пояснення того чи того феномена.

Обґрунтовуючи нез'ясовані події чи явища, люди в міру свого розвитку вдаються до різних пояснень, використовуючи відоме про факти, які можуть пояснити, і своє ставлення до них. Так на ґрунті надзвичайного виникають легенди. А народ скаже – як зав'яже.

Є легенди: міфологічні, історичні, про кохання та вірність, героїчні, історико-літературні...

Легенди існували ще до виникнення писемності. Виникають вони і тепер.

До надзвичайних літературних явищ, на ґрунті яких виникли легенди, треба віднести вірш українського байкаря і поета-лірика Леоніда Глібова "Журба" ("Стоїть гора високая"), який став народною піснею. Надзвичайністю цього поетичного твору пояснюється існування кількох переказів-легенд про місце його написання.

Шедевр цей оспівується поетами і знаходить відображення у творах образотворчого мистецтва.

Уже в поезіях, присвячених Глібову, ми подибуємо кілька місць народження "Журби". Максим Рильський у "Чернігівських сонетах" писав:

*Час не одну годину строго вибив
Над скромним цим будиночком. Трава
Росла і в'яла. Та й тепер жива
Твоя тут пам'ять, Леоніде Глібов...
"Стоїть гора високая" й тепер...*

А ось як пише поетеса Надія Приходько у вірші "Чорний Острів" після відвідання села Чорний Острів, що на Поділлі.

*Ця верба пам'ятає ще Глібова...
...Тут "Журба" під вербою написана,
...Вересневим нав'іяна подихом,
Залеліяна, заколисана,
Вдалечінь поплила понад водами...*

Різниця в часі між "Чернігівськими сонетами" М. Рильського і "Чорним Островом" Н. Приходько – кілька десятиліть.

У журналі "Україна" (1972, № 27) бачимо акварель П. Чичканова із зображенням седнівської альтанки, що на Чернігівщині, і підпис: "Седнів. Тут український поет Л. Глібов написав відому пісню «Журба»".

Легенди про місце написання "Журби" і намагання кількох областей України приписати собі цей твір ми і розглянемо.

* * *

Уперше "Журбу" опубліковано 1859 року. З деякими авторськими змінами вірш знову надруковано 1861 року. І одразу він здобув широку популярність, став народною піснею і вже сто п'ятдесят років живе поміж людьми. Знана ця пісня на всій Україні, в найвіддаленіших її кутках. Цьому сприяє народнописанна мелодійність і ліризм, майстерно випосаний засобами поезії типовий український пейзаж і смуток за молодістю, яка ніколи не повернеться.

*Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.*

*Під гаєм в'ється річенька...
Як скло, вона блищить,
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.*

*Край берега, у затишку,
Прив'язані човни.
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,*

*Ще прийде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.*

*Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене хиле серденько
І мліє, і болить.*

*Ой річечко, голубонько!
Як хвилечки твої –*

*Пробігли дні щасливі
І радощі мої...*

*До тебе, моя річенько,
Ще вернеться весна,
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..*

*Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить,
Співають пташки голосно,
І річечка блищить.*

*Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить?*

*Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!*

Пісня, яка полюбилася народу, вийшла за межі України. Поряд з революційними піснями її беруть з собою до Сибіру у вигнання революціонери. Політичний засланець Л. Луговський переклав “Журбу” російською мовою і 1893 року друкує її в “Тобольских губернских ведомостях”. Сам факт публікації російського тексту свідчить, що пісня була відома в тих місцях і текст треба було розмножити, щоб донести до широкого кола.

Зараз “Журба” поширена і співається як народна пісня від західних кордонів України та на всій території колишньої Російської імперії до берегів Тихого океану.

Подаю російський текст із газети “Тобольские губернские ведомости”, який уперше був опублікований в Україні в кн.: Олександр Деко. Твори. Том перший, 1997, с. 320.

(С малороссийского)

*Стоит гора высокая,
Под нею лес шумит –
Зеленый лес, густой-густой,
Как рай к себе манит.*

*Под лесом вьется реченька
(Как зеркало – блестит!),
Долиною зеленою
Куда-то вдаль бежит.*

*У берега в затишье там
Привязаны челны...
К воде склонились ивы три...
Печальны как они!*

*Минет ведь лето красное,
Настанут холода,
Осыплются с них листья все,
Их унесет вода.*

*Тужу и я над реченькой –
Бежит вода, журчит...
Зачем же мое сердце так
И ноет, и болит?*

*Болит оно, изныло все,
Что вновь придет весна.
А молодость... придет ли вновь?
Нет, не придет она!*

На моє прохання російський переклад вірша відшукала в газеті завідувачка бібліотеки Тобольського музею-заповідника В. Коритова й люб'язно надіслала, за що висловлюю їй щире подяку.

“Журба” відома в Білорусії. Ось що відповіла 1969 року директор Гомельської обласної бібліотеки імені В. І. Леніна М. Стельмахова: “Украинская народная песня “Стоит гора высокая...” имеет широкое распространение на пограничье с Украиной. Ее поют на украинском языке, при этом вводят местные фонетические огласовки. Так, в деревне Деражичи Лоевского района, на границе с Черниговской областью, житель деревни Тешляк Андрей поет ее на белорусском языке. Песня поется на всей территории Белоруссии”.

* * *

Перші мої зустрічі з легендами, що стосуються місця написання “Журби”, пов'язані з пошуком фактажу до книжки. Ось як було.

Навесні 1968 року я працював над повістю про Леоніда Глібова “Журливий заспів”, яка вперше 1970 року вийшла друком окремим виданням, скалічена, порізана, розтерзана, наповнину вкорочена.

У травні 1968 року в селі Седнів, на Чернігівщині, проводилося традиційне свято – зустріч трудящих Чернігівського району України та Гомельського району Білорусії. Були запрошені на свято з Києва мій давній гарний товариш поет Григорій Коваль і автор цих рядків.

У Седневі потрапили ми до гурту гостей, де було чоловік п'ятдесят білорусів, можливо, стільки ж гостей з України, й разом з ними оглядали визначні місця села. О! У цьому старовинному селі є що показувати, є що дивитися: земляні вали, що споруджувалися ще проти половців і татаро-монголів, кілька споруд XVII–XVIII сторіч, і серед них козацька Юр'ївська церква – визначна пам'ятка дерев'яної архітектури, що зберегла настінний розпис, кам'яниця Лизогубів, палац Лизагубів, 600-річна липа, під якою любив писати Тарас Шевченко, й парк. Ми довго йшли бузковою алеєю, що нагадувала величезний намет, з якого не було видно неба, і задихалися від запахів бузкового цвіту. Година стояла безвітряна. Наче хтось законопатив довжелезний зелений тунель і спинив двигуни, що

підкачують повітря. Виходячи з алеї, озиралися на бузкові барви, що вкривали алею зверху. І, нарешті, над крутосхилом до річки Снов давня, невідомо в якому столітті збудована з восьми білих цегляних колон, на яких тримається перевернута ваза-покрівля, альтанка. Вона, ніби білий птах з розпластаними крилами, висить у повітрі над Сномом. Гай, що піднявся по крутосхилу, огортає легку, ніжну споруду зеленим розмаєм. Знаменита альтанка!

До колони альтанки прилаштовано дощечку з написом: “Тут у 1859 році Л. Глібов написав знамениту пісню «Журба»”. З усього видно, що та дощечка – самодіяльність когось із місцевих краєзнавців.

Біля альтанки екскурсовод розповідав те ж саме. “У цій альтанці в 1859 році відомий український байкар і поет Леонід Глібов написав вірш “Стоїть гора високая”, що став народною піснею”. В голосі чулась гордість за свого славетного земляка, який створив невмирущу пісню.

Потім художня самодіяльність давала концерт. На помості з двох бортових автомашин ледь умістився зведений хор району. Різнокольорові стрічки, вінки із свіжих квітів і вишиті костюми на тлі бузкового цвіту підкреслювали вічну молодість традицій і вікової культури, древність української землі.

– “Журба”, – оголосила ведуча. – Слова цієї пісні написані в нашому Седневі.

Хвиля оплесків прокотилася над парком, сколихнула листя Шевченкової липи, хащі черемхи за альтанкою і розлилася лугом, сягаючи чорного лісу на обрії за Сномом...

* * *

Розділ про перебування Леоніда Глібова в Седневі в мене вже був написаний. Я був радий, що використав легенду, життя якої відчувалося тут на кожному кроці. Як би я дивився людям у вічі, коли б проминув цей факт, адже тисячі прихильників поета сприймають легенду, як дійсність...

І екскурсоводи по Седневу, і ведуча, яка оголошувала “Журбу” на концерті, і я мали на той час літературні джерела про написання цього вірша в Седневі.

Згадка про це є в книжці О. М. Бандури “Вивчення творчості Л. І. Глібова в школі”, що видана видавництвом “Радянська школа” 1958 року. На сторінках 75–76 читаємо: “Описаний в поезії ліричний пейзаж не є художнім вимислом поета – він у всіх деталях віддзеркалює дійсність, нагадуючи один з тих мальовничих куточків, які нерідко трапляються на Україні”.

До цього тексту подається примітка: “Вважається, що свою поезію Глібов написав у Седневі, в маєтку Лизогуба, на Чернігівщині.

Там висока гора, поросла розкішним парком, спускається терасами в долину, якою пливе річка Снов. У парку й до нашого часу збереглася лизогубівська альтанка, на стіні якої прибито меморіальну дошку з написом про те, що саме в цій альтанці Глібов написав свою поезію «Журба»”.

Мабуть, легенда, яка поширена в Седневі й на Чернігівщині, і послужила вельмишановній Олександрі Михайлівні, досвідченому педагогові, основою для доповнення в другому виданні книжки про Седнів і альтанку (в першому видання 1954 року цього немає).

При цьому не можна не підкреслити цілком правильні висновки авторки, що “ліричний пейзаж” нагадує “один з тих... куточків... які... трапляються на Україні”. Але згадка про написання “Журби” в Седневі, як видно з тексту, є лише ймовірним припущенням. А відсутність посилення на джерело тільки підкреслює це припущення.

А через рік – 1959-го в журналі “Зміна” (№ 12) у кореспонденції “Стоїть гора високая” писалося: “...Бував у Седневі і поет-байкар Леонід Глібов. На одному з наймальовничіших виступів-обривів парку біліє колонада бесідки, де Глібов написав відомий ліричний вірш “Журба”, що став народною піснею. (Досі не виявлено жодного документального підтвердження перебування Л. Глібова в Седневі. – О. Д.)

Коли глянеш звідти довкола, то відразу зрозумієш, що пейзаж, поданий у цій чарівній поезії, майже фотографічно відтворює ці місця. Все точнісінько так...

Безперечно, що ота чарівна картина природи, її осіннє завмирання вразили Глібова, навіяли йому і поетичні образи, і той журливий настрій, яким пройнята пісня, яка так хвилює і чарує людське серце”.

Отож, написання Глібовим “Журби” в Седневі, з легкої руки кореспондента “Зміни” (який слабенько володіє українською мовою), стало літературним фактом. А тоді пішло...

1960 рік. Книжка “Достопримечательности Украины”, 768-та сторінка: “Более 100 лет назад, в 1859 году, отдыхая в Седневе (уже навіть відпочивав! – О. Д.), украинский писатель-баснописец Леонид Глибов написал песню, которая и теперь широко известна в народе. Не только на Украине, но и во многих республиках нашей страны знают слова этой песни:

*Стоит гора высокая,
А роща под горой –
Зеленая, тенистая,
Ну, суцый рай земной!”*

Принагідно звернімо увагу, що три рядки цієї строфи відмінні від тексту, надрукованого

в “Тобольских губернских ведомостях”. Отже, ми маємо кілька варіантів російського тексту. Народ відшліфував його.

Знову 1960 року в “Літературній Чернігівщині” (методичний посібник для вчителів української літератури восьмирічних і середніх шкіл, Чернігів) на 34-ій сторінці надруковано: “Під безпосереднім впливом Шевченка і народнопісенної творчості виникають поезії “Думка”, “Зіронька”, “Пісня”, “Журба”, що покладена на музику Лисенком і стала народною піснею (“Стоїть гора високая”), написана в Седневі, де часто бував Глібов і любив відпочивати у бесідці (навіть так – О. Д.), яка і зараз любовно оберігається населенням”.

1967 року в путівнику-довіднику “Чернігівщина” (Політвидав України) на сторінці 62-ій читаємо: “Талановитий український поет-байкар Л. І. Глібов у 1859 році написав у Седневі ліричний вірш “Стоїть гора високая”, який став народною піснею. Ще й досі на схилах парку збереглась альтанка, в якій любив відпочивати, милуючись навколишнім краєвидом, Л. І. Глібов”.

Тож не дивно, що чернігівська обласна молодіжна газета “Комсомольський гарт” 18 червня 1968 року, друкуючи розділ з моєї повісті про Леоніда Глібова “Журливий заспів”, від себе додала фотознімок седнівської альтанки з таким написом “Альтанка Л. І. Глібова, де він написав слова відомої української пісні «Стоїть гора високая»”.

* * *

Процес узаконення “постійної прописки” “Журби” до Седнева, здавалося, був нестримний. Давно сіверяни відкинули будь-які сумніви і вважали пісню “своєю”. І якби існував звичай ставити пісні пам’ятник на її батьківщині, у Седневі такий пам’ятник стояв би вже давно.

Але ж на Поділлі почали писати раніше, що “Журба” написана в Чорному Острові, ніж на Чернігівщині про написання вірша в Седневі. Перша така згадка з виявлених досі була в статті С. Черкашина, колишнього директора Чорноострівської середньої школи в газеті “Радянське Поділля” 1956 року. На два роки раніше книжки “Вивчення творчості Л. І. Глібова в школі”. Стаття присвячена увічненню пам’яті Л. І. Глібова і 100-річчю початку трудової діяльності поета в Чорному Острові. (Відомо, що Глібов почав працювати в Чорному Острові 1856 року.)

Є. Черкашин писав: “Перебуваючи в Чорному Острові, Л. І. Глібов написав ліричну пісню “Журба”. Велика популярність цієї пісні в народі визначається як красою мелодії, так і змістом”.

Відвідавши Чорний Острів, М. Присяжнюк, доцент Вінницького педагогічного інституту

імені М. Островського, 5 березня 1967 року у “Вінницькій правді” друкує статтю “Глібов на Поділлі”. Не оминув автор й історію створення “Журби”: “Найзнаменнішою пам’яткою подільського періоду творчості стала славнозвісна пісня “Журба” (“Стоїть гора високая”)... “Журба” – пейзажна лірична поезія, в якій оспівана чарівна краса рідної природи. Пісня створювалася, без сумніву, під впливом вражень (підкреслення мос. – О. Д.), що з’явилися у Глібова в Чорному Острові. Саме тут є гора... Це про неї він писав:

*Стоїть гора високая,
Понід горою гай.*

У пісні поет згадує про гай, під яким “в’ється річечка...”. Саме так, не річка, а річечка – притока Південного Бугу – Мшанець, протікає під горою:

*Долиною зеленою
Кудись вона біжить, –*

як говориться в пісні.

З часів перебування в Чорному Острові Глібова над річкою збереглися три пам’ятні верби. Старожили підтверджують, що це про них поет писав:

*А три верби схилилися,
Мов журяться вони.*

Глібов зворушливо передав глибокі душевні переживання: захоплення красою природи і смуток за молодістю. До річки, як до уявного співрозмовника, звертається він:

*До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна.
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона”.*

* * *

Село Чорний Острів, що в двадцяти кілометрах від Хмельницького, залишалось єдиним пунктом, який я ще не відвідав, але мав про нього сказати в “Журливому заспіві”. Тут у 1856–1858 рр. жив і викладав історію та географію у Дворянському училищі Леонід Глібов.

Спершу я відвідав Кам’янець-Подільський, де в колишній фортеці зберігався обласний державний архів, та опрацював документи чорноострівського Дворянського училища, виявив документи про вчителя Леоніда Глібова. Встановив, що Глібов викладав не тільки історію, як про це писали в усіх тогочасних статтях про Глібова, а ще й географію, замовив мікроплівку з усіх документів, де згадується Леонід Глібов. А потім поїхав до Чорного Острова.

З Хмельницького до Чорного Острова півгодини автобусом. Липнева спека безжальна.

Від неї сховатися нікуди. Особливо жарко в автобусах. Майже півстоліття тому найбільшим фантастам ще не приходила думка, що в автобусах може бути кондиціонер. “Поїду раніше, – подумав я, – поки ранкові барви не зникли з подільського степу, квіти не сховали пелюсток і серпанок дарує ранкову прохолоду”. Легкий вітерець погойдує м’які зелені трави. Червоні маки, наче безліч зірок переселилися з нічного неба на землю, гордовито виграють пелюстками проти сонця. Та це тільки зовнішня схожість. Подумки уявляю, що це проросли краплини крові українських козаків, лицарів численних війн, героїчних партизанів, що боронили в різні часи Вітчизну від чужинців.

До кого ж звернутися в чужому селі, щоб поговорити про письменника, який жив тут понад сто років тому? Звісна річ – до старожилів, учителів. О 7-й ранку я прийшов до Черноострівської середньої школи.

Біля декоративного паркану сидить дідусь у кожусі. А я в білій сорочці, і мені спекотно. Питаю, чого в кожусі?

– Ночі холодні, росяні, з річечки вологий туман тягне.

Познайомилися. Це був шкільний сторож Окопняк Іван Васильович.

– Дехто з молоді думає, – скаржився дідусь, – що там ті діди чи старі люди варті... От ми, мовляв, освічені: десятирічки, інститути покінчали. А старі люди теж мудрі від баченого і пережитого, вони знають життя. Цього з книжок не візьмеш.

Як тут було не погодитися з Іваном Васильовичем? І я розповів про мету свого приїзду. Жаліюся дідусеві, що минуло 75 років після смерті Глібова, то де там ті згадки знайдеш чи людину, щоб пам’ятала поета. Хіба, кажу, можливо, якісь перекази чи розповіді збереглися.

А Іван Васильович каже, що Леоніда Глібова в них усі добре знають, “він тут і байки, і вірші писав”. І говорить про Глібова, як про гарного знайомого, наче він нещодавно зустрічався з ним. І я почув несподіване.

– Ото знаєте чи, можливо, чули, є така пісня журлива “Стоїть гора високая”... Та її змалку всі знають. – Дідусь пильно подивився на мене ясними очима.

– Чув і знаю. Люблю її, як і всі, – відповідаю йому.

– Так от, – вів далі дідусь, – цю пісню написав Глібов тут, у нас, в Чорному Острові. Он та-ам, – він показав праворуч на гору, на якій стоять вікові сосни. (Зараз нема вже сосон, поспилували дерева та забудували гору.)

Я перевів погляд з гори на оповідача і знову подивився на круту гору. Мені уявилось, що під сосною стоїть Глібов, зосереджено розглядає

Забужжя і думає, думає... Я заплющив очі, а перед очима – вже Седнів, альтанка, гості з Білорусії і районний хор у седнівському парку, який виконує “Стоїть гора високая”.

Директор Черноострівської школи Микола Степанович Вознюк, поважний чоловік із сивими скронями, зустрів мене люб’язно. Вислухав і познайомив з учителькою української літератури Валентиною Миколаївною Іщук, небогою письменника Арсена Іщука, великою шанувальницею творчості Глібова.

Валентина Миколаївна із захопленням розповіла, що Глібов написав “Журбу” саме в їхньому селі і що вони вчителі, навіть на уроках, вивчаючи творчість поета-байкаря, говорять про це учням. У словах молоді, симпатичної вчительки чулися впевненість, знання своєї справи і велика любов до рідного краю.

– А як ви дивитесь на примітки посібника, виданого “Радянською школою”? Адже він для вчителів. І там написано: вважається, що створено в Седневі.

– У Седневі хай вважають, – відповіла Валентина Миколаївна. – А ми вважаємо, що написано в нас. Це не я вигадала, не мені і заперечувати. Тут про це знають усі. Це наша гордість народна, як народна сама пісня. І той, хто заперечуватиме, викличе обурення людей. – В її словах, голосі, інтонації чулася впевненість. – Нас може переконати тільки документальне підтвердження, яке залишив сам Глібов, – заявила Валентина Миколаївна.

Її підтримали вчителі.

Яку ж силу повинні мати байки і вірші А. Глібова, на якому тогочасному рівні вони мали бути написані, щоб лишитися для нас свіжими і необхідними!

А потім ми побували у будинку, де Леонід Глібов учив дітей. Тут і нині школа. Відвідали хату, де поет жив. Спустилися городом до річечки Мшанець, кладкою перейшли її і піднялися на гору.

З гори нам відкрився типовий, як писала О. М. Бандура, “мальовничий куточок”. Під горою протікає Мшанець, звіддалік видно Південний Буг. Понад берегом ростуть верби. Є молоді дерева, а є й у два обхвати. Можливо, сучасниці Глібова. До дерев човни прив’язано. І понад річкою, і за лугом зелені гаї видно. Що ж до дзеркальної поверхні річки, то справді, за звичаєм дівчата чепуряться, дивлячись у воду. Південний Буг у цих місцях зливається з Мшанцем, утворюючи систему заток, тому поруч із річками – ставки, очеретяні хащі і дзеркальні озерця поміж заростями. Озерець вітер майже не сягає, вода в них – вимите скло. І випромінюють вони сонце, ніби прожектори. А вночі

купаються в них зірки, і мавки їх ловлять, щоб нанизати собі намисто. Тож хіба не могли тут з'явитися рядки: “Під гаєм в'ється річенька... Як скло вона блищить”?

А потім ми ходили навколо Чорного Острова по тих стежках, якими колись ходив і Леонід Глібов, і я відчував себе щасливим від того, що теж ходжу цією землею і бачу краєвиди, якими милувався поет.

Усі, з ким мені довелося розмовляти в Чорному Острові, стверджували, що “Журба” написана саме в їхньому селі. Про це тут знає кожний, їхній переконаності я заперечувати не став, аби не образити почуття.

Мимоволі спали на думку слова Глібова з листа до Шишацького від 17 травня 1858 року з Чорного Острова: “Весна мене оживила, я рад ей, як дитя. Местоположение в Чорном Острове очень не дурно: прекрасный сад, вода. Все цветет, дышит жизнью... а я подчас грущу по родине и невольно повторяю слова Чужбинского: «далеко десь моя сім'я, а тут усім нерідний я». І я зіставив їх зі строфою “Журби”:

*Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене хиле серденько
І мліє, і болить.*

У Чорному Острові ми домовилися з директором школи створити музей Леоніда Глібова. Микола Степанович подбає про приміщення, а я допоможу експонатами зі своєї глібовської колекції. Валентина Миколаївна допоможе оформляти.

Повернувшись додому до Чернігова, я через кілька днів надіслав до Чорного Острова перший пакунок. Валентина Іщук писала оптимістичні листи. І кімнату Микола Степанович виділив у тому будинку, де викладав Глібов, і Товариство охорони пам'яток виділило кошти на обладнання музею, і художника прислали, і письменники відгукнулися, і, основне, партійні і радянські органи підтримали наше починання.

І ось у цей час легенда про те, що “Журба” написана в Чорному Острові, виходить на сторінки республіканської преси як дійсний літературний факт. Категорично відкидаючи всі сумніви й роздуми, М. Гонтарук (мабуть, подолянин) в кореспонденції “Шана байкареві” (“Сільські вісті”, 1968, 2 серпня) пише: “Протягом кількох років жив і працював учителем у Чорному Острові теперішньої Хмельницької області відомий український байкар Леонід Іванович Глібов. Тут він створив знамениту пісню “Стоїть гора високая”, котра стала згодом народною...”.

Із села Стольне Менського району на Чернігівщині від учителя Юхима Івановича Лисиці до “Сільських вістей” надійшло заперечення. Того листа не пощастило знайти, але зміст його приблизно такий: “Як же так? “Журба” наша, седнівська! Грабують!”

10 вересня того ж року із “Сільських вістей” Юхиму Лисиці відповів літконсультант В. Дунаєвський: “Щиро вам вдячний за лист і за те, що помітили у газеті помилку. Дійсно, Л. І. Глібов написав свою знамениту пісню “Стоїть гора високая” у Седневі, що зафіксовано у багатьох літературознавчих працях.

Отже, ще раз велике вам спасибі за увагу до нашої газети. З повагою...”.

* * *

Велінтина Миколаївна доклала багато зусиль – за три місяці музей був готовий. Скажемо прямо: без її ентузіазму хтозна, чи й був би він. На відкриття музею від Спілки письменників України приїхали гумористи-перчани: Федір Маківчук, Дмитро Молякевич, Юрій Кругляк, а також автор цих рядків.

13 листопада 1968 року. Ранні морози скували подільську землю. Льодовою сорочкою вкрилися голі дерева. Земля стогне од вітру, проривається мокрий сніг. Біля будинку колишнього Дворянського училища (тепер тут одне з приміщень середньої школи) зібралися трудящі Чорного Острова, навколишніх сіл, гості з Хмельницького – тисячі півтори людей, зведений оркестр, зведений хор.

Микола Степанович відкриває мітинг, диригент махнув паличкою, і оркестранти заграли мелодію “Журби”.

– Стоїть гора високая, – заспівав зведений кількасотголосий хор:

– Попід горою гай, гай, – підхопили присутні.

Хвиля пісні злетіла над Чорним Островом, колихнула верби, до яких прив'язані човни, зелені сосни на горі над Мшанцем і Південним Бугом і розлилася над ще не приборканими морозом ставками, сягаючи навколишніх гаїв...

Готуючись до відкриття музею, я замовив чернігівському художнику М. Небелиці виконати олією портрет Леоніда Глібова. Портрет було намальовано з невідомого фото поета, яке мені пощастило знайти і згодом опублікувати в книзі “М. Сиваченко, О. Деко. Леонід Глібов. Дослідження і матеріали”. На відкритті музею я подарував цей портрет від Спілки письменників України.

Про відкриття музею Леоніда Глібова в Чорному Острові відгукнулася преса. Газети у своїх коротеньких кореспонденціях повідомляли, що саме в Чорному Острові Глібов написав “Журбу”.

“Правда України”, 1968, 14 листопада: “С Черным Островом связана одна из примечательных страниц биографии поэта. В 50-х годах прошлого столетия Л. И. Глибов начал здесь свою педагогическую деятельность, тут он сделал свои первые шаги в большую литературу. На Подолии Леонид Иванович создал немало произведений, в том числе ставшее народным стихотворением “Журба” (“Стоить гора высокая”).”

“Радянське Поділля”, 1968, 16 листопада: “Хто не знає напрочуд мелодійної пісні, котра починається словами “Стоить гора високая”... Слова її підказали видатному українському байкареві і поету-лірику Леоніду Глібову подільські простори, мальовнича природа Чорного Острова...”

“Прибузька зоря”, 1968, 16 листопада: “...Хор у супроводі духового оркестру виконує безсмертну пісню на слова Глібова “Стоить гора високая”. Саме мальовнича прибузька природа надихнула Леоніда Івановича на створення цієї пісні, яка ось уже сто років живе в народі...”

Можна вважати природним, що чернігівчани не погодилися віддати “Журбу” без бою. Приймавши зажурений, скорботний вираз, М. Романіка, кореспондент журналу “Україна” на Чернігівщині, того ж місяця (“Україна”, 1968, № 47, листопад) у кореспонденції “Тут народилася «Журба»” писав: “Смуток її м’який і ніжний. Мабуть, тому “Журбу” охоче співають по всіх усюдах, хоч і тужить пісня за молодістю, що “не вернеться, не вернеться вона”. А народилися ці слова 110 років тому в древньому Седневі, де струмує тиха річечка Снов, де в’яжуться човни і схиляють віття верби, перемовляючись із роздоллям лук... Полісяни оберігають альтанку на крутосхилі Седнева, де, за переказами, Л. І. Глібов вимережив перші рядки пісні, яка, проживши століття, не зів’яла”.

До цієї кореспонденції інший сіверянин, фотокореспондент В. Інютін, додав знімок седнівської альтанки. І читачі “України” ніби побували в Седневі. Але то було не останнє слово.

Ще не вщухли баталії між Седневом і Чорним Островом, Хмельницьким і Черніговом на сторінках преси України, коли в листопаді 1968 року мене запросили до редакції “Літературної України”. Анатолій Янченко, який був тоді завідувачем відділом критики, попросив мене розповісти про дискусію сіверян і подолян за “Журбу”. Адже про намагання привласнити собі “Журбу” в цих областях в редакції “Літературної України” вже чули. Я зрозумів, що не для цього запросили мене до редакції. Анатолій Якович дав мені листа з проханням прокоментувати.

Наводжу повний текст цього листа: “Надсилаю до вас копію із спогадів про Глібова Л. І.,

які я знайшов в архіві мого покійного батька... Він учителював в селі Василівці Семенівського району на Полтавщині”. І далі додаток:

“«Стоить гора высокая...». Глібов Л. І. Де народилася ця пісня?

Мій батько Требін А. С. двадцять п’ять років учителював у с. Василівці Семенівського району на Полтавщині. Після його смерті і я там працював з 1920 по 1927 рік.

Проглядаючи архів батька, я натрапив у його нотатках на такий запис: “Учора я був у Кривинках, що знаходиться в чотирьох кілометрах від с. Василівки. Там зустрів діда Зайця. Погмоніли про се, про те, а потім згадали старовину, і він розповів мені про цікаву зустріч з письменником Глібовим Леонідом Івановичем.

Одне літо Глібов жив у Веселому Подолі, що знаходиться за десять кілометрів від нас, у пана Родзянка Андрія Платоновича. Він любив полювати й часто їздив до нас у ліс, що там он бачите його під горою. Там унизу, на річці Хорол, я кожного дня ловив рибу. Було якось дуже жарко, сонечко звернуло уже з полудня. Я сидів на пеньку старого дуба в холодочку й палив цигарку. Коли це чую, гавкнув собака, а згодом ззаду хтось привітався “Добрий день, дідусю!” Це був Леонід Іванович, з яким я вже не раз тут зустрічався. Присів він теж у холодочку, погмоніли, а потім він витяг записну книжечку й довго щось у ній писав. Коли закінчив писати, то звернувся до мене та й каже: “Ану, послушайте, дідусю, чи вгадаєте, про що я тут написав”. І прочитав мені свого вірша: “Стоить гора высокая”.

Та це ж ви, кажу, нашу річку та ліс описали. Точнісінько так і є: он човен, а он три верби схилилися, під горою гай дубовий. Бачте, а я й не знав, що у вас є такий хист”. А він тільки усміхнувся й нічого мені не відповів”. Підпис – Требін.

Повідомлення сенсаційне. І Чорний Острів ні до чого, і Седнів хай залишить свої погорди. Не було б Кривинок на Полтавщині – не було б і славної пісні.

Виїхати на Полтавщину одразу я не мав змоги. І тому написав до Івана Требіна лист. Мене настоювала відсутність дати в цих спогадах.

Відповідь І. А. Требіна від 13 січня 1969 року була маловтішною. “Журба”, – повідомляв Іван Андрійович, – “була написана, за словами діда Зайця, влітку 1859 року під горою над річкою Хорол на хуторі Кривинки теперішньої Василівської сільради Семенівського району Полтавської області. Розповів він про це моему батькові, колишньому вчителю с. Василівки, в 1912 році...”

Пригадаймо, що в спогадах, які ми наводили, немає жодної дати. Звідки ж тоді узялася оця – влітку 1859 року?

І ще одна загадкова обставина. За спогадами, Глібов привітався: “Добрий день, дідусю”.

Отже, Глібов 1859 року діда Зайця вже називав дідусем. Цей же дідусь про зустріч з Глібовим розповів батькові І. А. Требіна в 1912 році! Отож, Заєць тільки дідусем прожив 53 роки. Чи не забагато для довговічності людини?

На жаль, І. А. Требін зробив таку приписку: “Більше додати про цю подію нічого не можу...”.

То де все ж таки написано цю перлину української лірики? 17 серпня 1969 року чернігівська обласна газета “Деснянська правда” подала малюнок художника Д. Синицького, на якому зображено седнівську альтанку. Підпис до малюнка такий: “Альтанка в Седневі. Тут у 1859 році Леонід Глібов написав поезію «Журба», яка стала народною піснею «Стоїть гора високая»”.

* * *

6-та година 35 хвилин 22 січня 1972 року. Радіослухачі почули передачу радіостанції “Колос” для трудівників села.

Уся передача йшла під музичний супровід пісні “Стоїть гора високая” і велася з Чорного Острова. Розповідалося в ній про діла хліборобські, про радісне сьогодні й про те, що на цій землі написані славнозвісні слова пісні.

У відповідь на цю радіопередачу вже згадуваний нами вчитель села Стольного Юхим Іванович Лисиця написав пристрасного листа. Адресовано його Українському радію, Міністерству освіти і Міністерству культури Украї-

ни. Юхим Іванович визнає, що передача “непогана”, але що вона його “збентежила”. Вчитель наголошує, що він не сторонній у цій справі, і йому зовсім не байдуже, де Глібов написав “Стоїть гора високая”. Це стосується його професії, його роботи, його вчительського авторитету. Для Юхима Івановича це принципове питання. Звичайно, що не погодитися з цим не можна.

Ось рядки з листа: “... Або у вас там трапилася помилка, або я помилявся, пояснюючи цілих 35 років учням, що поезію “Журба” Л. І. Глібов написав у селі Седневі на Чернігівщині.

У вашій радіопередачі про село Чорний Острів і Л. І. Глібова на тлі його пісні “Журба” розповідалося, що ця пісня народилася під горою Чорного Острова, де жив і працював наш байкар. Хай буде так, але тоді ми, вчителі Чернігів-

Не поспішаючи **Стоїть гора високая**

<http://ukraine-for-business.com/ua/places-interesting-to-visit/105-sedniv-lisobub-bous>

щини, завели своїх учнів у незручне становище. Вивчаючи життя і творчість Леоніда Івановича в школі, ми твердили своїм вихованцям, що його поезія “Журба” написана в селі Седневі. Возили учнів у це село на екскурсію, де показували їм альтанку, в якій байкар милувався краєвидами ріки Снов...”.

Для підкріплення своїх доказів Юхим Іванович посилається на путівник-довідник “Чернігівщина” видання 1967 року. І розповідає, що після радіопередачі забігає до нього колишня його учениця, а тепер доярка, Марія і з докором розповідає своєму вчителю про його помилку при пояснюванні в школі життя і творчості Л. Глібова. “А якщо то справді моя помилка, – запитує Юхим Іванович, – тоді як бути? Зустрінуться наші випускники з випускниками Чорноострівської школи, заведуть мову про Глібо-

ва і почнуть сперечатися. Уявіть собі. А таке ж можливе”.

Юхим Лисиця цитує відповідь із “Сільських вістей” від 10 вересня 1968 року. І критикує вчительку В. Іщук з Чорного Острова, що вона розповідала кореспонденту, ніби Глібов написав “Журбу” в Чорному Острові. “Ото й полетіло... бо кому ж і вірити, як не нашому брату вчителю?”.

Як патріот своєї землі і шанувальник поетичного таланту Леоніда Глібова, Юхим Іванович констатує: “Звичайно, я розумію, багато хто хотів би “присвоїти” цю видатну людину, але ж Глібов один і поезія “Журба” одна”.

Я відвідав Юхима Івановича. Високий, стрункий, погляд допитливий, чорне волосся ледь посріблене на скронях. Господар тільки-но вийшов на пенсію. Але, як і раніше, займається краєзнавством, дописує до районної газети. У куточку подвір'я старої школи, де мешкає, вирости садок, скрізь квіти, посаджені разом з дружиною Тетяною Іванівною.

На свій лист Юхим Іванович дістав відповідь з Українського радіо. Пише старший редактор радіостанції “Колос” В. Пасак: “Шановний Юхиме Івановичу! Вашого листа з приводу творчості Л. І. Глібова редакція одержала. Щоб не вести зайвих суперечок навколо цього питання, радимо вам почитати документальну повість Олександра Дека “Журлиний заспів”. Вона вийшла у видавництві “Радянський письменник” 1970 року. Там ясно сказано, що пісня “Журба” народилася тоді, як відомий байкар жив і працював на Поділлі в Чорному Острові... Завершив він її остаточно вже на Чернігівщині. З вітанням...”.

Лист Юхима Івановича з Міністерства культури переслали до Чернігівського обласного управління культури. Мене запросили до управління порадитись, яку надіслати відповідь?

– Яку?

Автор не переконаний, що йому вдалося зібрати все, що живе в народі чи надруковане в періодиці про “Журбу”, і коли з'являться якісь нові факти, що проллють світло на цю проблему, я з вдячністю використаю їх при перевиданні “Журливого заспіву”.

* * *

Автограф вірша “Журба” досі не виявлено. Не знайдено і будь-яких авторитетних списків, на які можна було б посилатися, досліджуючи цей твір.

У першодруку в “Черниговских губернских ведомостях” 1859 року під віршем стоїть такий підпис: “Л. Глебов. Окт/ябрь/, 1859. Чернигов”.

Виходячи з такого підпису, треба було б вважати, що Леонід Глібов написав цей славнозвісний твір у жовтні 1859 року в Чернігові.

Якби не ці численні легенди про місце створення “Журби”, ніхто б не брав під сумнів підпис у першодруку. Але й сам підпис ще не стверджує, що твір написано саме в Чернігові.

Відомо, що іноді вірші пишуться одним подихом, але це здебільшого тоді, коли задум твору і рядки вже виношені. Творчий процес – справа складна. І чи можемо ми стверджувати, що автор написав “Журбу” за п'ять хвилин – ті п'ять хвилин, які займають уже сам процес викладу на папері вірша? Звичайно, ні. Шедеври так не створюються.

А як ставитися до тих численних переказів-легенд, які тут наводяться? Чи маємо ми, нащадки, право ігнорувати те, що нам дісталось у спадок? Перекази чи легенди не виникають без причин. А згадаймо рядки доцента М. Присяжнюка (тепер М. Присяжнюк вже не доцент, а доктор наук, професор Львівського університету імені І. Франка) у “Вінницькій правді”: “З часів перебування в Чорному Острові Глібова над річкою збереглися три пам'ятні верби. Старожили стверджують, що то про них поет писав:

*А три верби схилилися,
Мов журяться вони”.*

Цілком можливо, що задум з'явився ще в Чорному Острові, а можливо, ще раніше – на Полтавщині над річкою Хорол, а остаточно викристалізувалися рядки в струнку відому нам форму в Седневі або в Чернігові.

У кожній із трьох областей – Полтавській, Хмельницькій, Чернігівській, де народився та жив Леонід Глібов, переконливо обстоюють те, що і їхня земля теж прислужилася для створення безсмертної пісні. І хай Вас, шановний Юхиме Івановичу, не турбує, що “там у музеї Глібова експонуються матеріали, які стверджують, що “Журбу” написано під чорноострівською горою, а в музеях Чернігівщини – що під горою в Седневі”.

Хай і Полтавщина, і Поділля, і Сіверщина вважають, що на їхній землі народжувалася знаменита народна пісня, а літературознавці можуть писати про те, що автор зазначив у підписі: “Чернігів”.

Але ж існують ще й перекази, створені народом, які ігнорувати теж не можна.

*Чернігів,
Чорний Острів, Київ, Бат-Ям,
1974–2012 рр.*